

Recension (ur *Internationalen* 24 september 2010)

Per-Olof Mattsson

Ny biografi om Trotskij

Robert Service, *Trotsky: A Biography*, Macmillan 2009

*Leo Trotskij*s liv har fascinerat både historiker och många andra. Den verkliga pionjären i stort format var Isaac Deutscher, polsk-judisk kommunist som emigrerade till Storbritannien. Deutscher hade varit medlem i den polska vänsteroppositionen och blev uppmärksammad expert på utvecklingen i Sovjetunionen och Östeuropa. De åsikter om stalinismen som han formulerade påminde dock snarare om högeroppositionens än vänsteroppositionens. Han var övertygad om att de stalinistiska staterna skulle reformera sig själva som ett resultat av industrialisering och höjd levnadsstandard.

Deutschers mästerligt skrivna biografi skapade en bild av Trotskij som en intellektuell titan i strid mot hopplösa odds. Han kallade Trotskij för profeten och betonade starkt dennes roll som sanningsvittne och siare. Redan böckernas titlar anger den dramatiska kurva som Deutscher använde för att skildra Trotskij:s liv: *The Prophet Armed* (1954; sv. övers. [Den väpnade profeten](#), 1971), *The Prophet Unarmed* (1959; [Den avväpnade profeten](#), 1972) samt *The Prophet Outcast* (1963; sv. övers. [Den förvisade profeten](#), 1972).

Biografen kom att spela en mycket viktig roll i den nya vänster som tog form under 1960-talet. Här fanns en väl underbyggd framställning som byggde på ingående kännedom om materialet och personliga kunskaper om åtminstone delar av de strider som Trotskij deltog i. Det faktum att de mer "ortodoxa" trotskisterna intog en kritisk hållning till Deutschers biografi fick egentligen inte någon betydelse.¹ Deutscher tog visserligen avstånd från kampen för att grunda en ny rörelse som alternativ till stalinismen, men hans böcker kom att utgöra ovärderliga vapen i kampen mot alla nystalinistiska försök att dominera vänstern.

Vår tid har fått uppleva en formidabel våg av biografier. Det kanske märkligaste är att det återigen publiceras rader med nya biografier om Lenin, Stalin och Trotskij. Det gemensamma för dessa biografier är att förlagen med löften om att avslöja nya fakta ur de nu öppnade arkiven (som egentligen inte är så öppna) säger sig ge en ny bild av föremålet. Utifrån dessa anspråk – nästan alltid starkt överdrivna – tecknas en bild som passar vår antikommunistiska tid. Istället för att koncentrera sig på deras offentliga verksamhet, handlar det nu om att sprida tvivelaktiga omdömen om deras karaktär. Det genomförs ofta i form av att den historiska personen, med hjälp av omdömen från samtida fiender, konstateras vara ett mindre eller ett större monster. Det handlar alltså om det vi brukar kalla karaktärsdömdömen.

Under de senaste åren har flera nya böcker publicerats om Trotskij:s liv. Den kanske störst upplagda – åtminstone om vi ska tro författaren själv – är den brittiske historikern Robert Services biografi. Service har tidigare inte rört sig på den skvallernivå som nu kommit på modet, men tycks nu helt ha fallit in i ledet. Han kanske hoppas kunna göra karriär på samma sätt som Simon Sebag Montefiore gjort med sina två böcker om Stalins liv. I förordet får vi veta att just Montefiore har läst stora delar av manuset och "skärpt argumenten". Det låter – och visar sig också vara – olycksbådande.

Service gör anspråk på att vara pionjär och hävdar att han är den förste som skrivit en fullständig biografi om Trotskij "utanför Ryssland [och] som inte är trotskist". Han menar att *Deutscher* och den franske historikern *Pierre Broué* (vars stora biografi nu finns i svensk

¹ Marxistarkivet kommer att publicera exempel på detta (från amerikanska SWP). – Red

översättning men ännu inte funnit en förläggare) visserligen uppvisar stor sakkunskap, men att de på grund av sin politiska hållning undviker att ställa obehagliga frågor.

Vi kan visserligen inte kräva någon absolut neutralitet av en historiker, men vi kan kräva en seriös inställning till materialet. Service snubblar redan i inledningen och visar att han inte alls förstått Trotskijs kamp mot stalinismen: "Om Trotskij någonsin hade blivit den högste ledaren istället för Stalin, hade risken för blodbad i Europa ökat drastiskt." Han förser sedan snabbt läsaren med en lista över Trotskijs fel: han överdrev sin personliga betydelse, saknade taktisk finess, behandlade sin första fru illa, struntade i sina barn, var extremt självupptagen och så vidare. Det är en problematisk metod.

Redan som ung man var Trotskij, får vi veta, odräglig: han var "en intellektuell översittare" och "betraktade sina revolutionära kamrater som bonden sin häst". Boken är fylld av liknande nålstick som en del i det karaktärsdömd som biografien till slut blir. Ta bara den här meningen: "Han hade knappt hunnit bli far till ett par barn innan han bestämde sig för att ge sig iväg" eller den här: "Den kvinna som levde tillsammans med honom var tvungen att acceptera att han skulle göra som han ville." Och följande kommentar fälls i samband med båtresan till USA 1916: "Trots att han var revolutionär socialist och förespråkade proletär diktatur, kände Trotskij aldrig någon impuls att ägna tid åt att tala med arbetare." Det är så Services metod ser ut.

Han har redan från början klart för sig vad för slags person Trotskij var och detta måste sedan gång på gång hamras in hos läsaren. "De ryska garnisonerna 1917 skulle ha funnit honom mindre tilltalande om de hade känt till hans brist på mänsklighet", kan det heta. Han var visserligen en god talare, men han "kunde säga nästan vad som helst för att vinna över arbetare och soldater i Petrograd till partiets sida".

Service har dock inga problem med Trotskijs förhållande till sin judiska bakgrund och just det kapitlet är mycket bra. Här lyckas Service klargöra en fråga som ofta har förvirrats av anklagelser om att Trotskij, liksom Marx, var en självhatande jude. Därför kommer det som en överraskning när Service, efter att ha beskrivit den betydande roll som ryska judar spelade i den revolutionära rörelsen, tillfogar följande kommentar: "Om Lenin skulle ha avstått från begåvade judars tjänster, skulle han aldrig ha kunnat bilda en regering."

I redogörelsen för inbördeskriget excellerar Service i påståenden som aldrig bevisas. Det är här som bolsjevikernas dolda motiv kommer i dagen: "Lenin och Trotskij hade velat ha ett inbördeskrig för att kunna få chansen att genomföra det oundvikliga undertryckandet av oktoberrevolutionens fiender." Ett påstående som "bevisas" av ett citat ur ett telegram som emellertid inte bevisar någonting.

Service kan inte se något försonande i Trotskijs kamp mot stalinismen och den förklaring han tillhandahåller känns verkligen inte särskilt originell: "Trotskij saknade den rudimentära förståelsen för att han behövde attrahera andra ledares förtroendefulla värme. Stalin var psykologiskt skickligare." Trotskij var arrogant och okänslig, och därför vann Stalin maktkampen. Det är inget problem för Service att varken Trotskij eller Stalin själva uppfattade striden som en personlig maktkamp.

Förlagets reklam talar högstämt om en briljant biografi som baseras på arkivstudier. Det är en betydande överdrift. Det finns mycket lite nytt i boken. Däremot finns det en del för en berömd historiker pinsamma misstag och felaktigheter. På två ställen hävdar exempelvis Service att Trotskij blev rehabiliterad av Gorbatsjov 1988, vilket är helt fel. Trotskij var den ende betydande bolsjevik som inte blev rehabiliterad.

En annan pinsamhet är när Service ska redogöra för Trotskijs insatser på det kulturella området. Det är välkänt att Trotskij konsekvent avvisade de teorier om en "proletär kultur" som

florerade. Han menade tvärtom att arbetarklassens styre skulle vara så kortvarigt att den framtida kulturen skulle bli socialistisk och inte proletär. Trots detta välkända faktum skriver Service: ”Det skulle ta många år, antog han, innan en 'proletär kultur' skulle uppnås i bred skala.” Som om inte detta var nog, skruvar Service till argumentet ännu ett varv och hävdar att det var Trotskij som ”lade fast den filosofiska grundvalen för den kulturella stalinismen”.

En ödesdiger miss för en historiker är också när Service ska presentera surrealismens grundare, *poeten* André Breton, som sympatiserade med Trotskijs opposition mot stalinismen. Ett flertal gånger påstår Service att Breton var ”surrealistisk målare”. Längre fram, i samband med Bretons besök i Mexiko, får vi fler detaljer om ”målaren” Breton: ”Breton var en kommunistisk sympatisör och hans bilder uppvisade sympati för arbetande människors belägenhet”. Konsthistorikerna känner emellertid inte till dessa bilder...

Mot slutet serverar Service ett kapitel med den kittlande rubriken ”Trotskij och hans kvinnor”. Här får vi veta att även om Trotskij inte var känd för att bry sig om andras känslor, gjorde han ett undantag för sin hustru Natalja. Även om Service antytt att det kanske förekom en affär mellan Trotskij och en brittisk konstnär på 1920-talet, konstaterar han nu att det sannolikt inte förekom några andra kvinnor än hustrun i Trotskijs liv – fram till 1937. Det är då han blir över öronen förälskad i den mexikanska konstnären Frida Kahlo.

Trotskij drog sig dock relativt snabbt ur den relationen. Det är en rörande historia där det också faktiskt förekommer nytt material, nämligen brev som Trotskij skriver till Natalja med ett delvis ”oanständigt” innehåll.

Service försöker i slutet att sammanfatta sin syn på Trotskij: ”Han stod Stalin nära i avsikter och praktik... Han frossade i terror... Han var med lätthet sin egen värsta fiende... Så snart han fick makt, undertryckte han folkliga strävanden med våld. Han var en skoningslös anhängare av centralisering och arméns och polisens vän.” Det är alldeles uppenbart att Service skrivit sin biografi som ett varningens ord till främst ungdomar som kan få för sig att Trotskijs kamp mot stalinismen representerar ett alternativ till stalinism och socialdemokrati. I grund och botten var han av samma skrot och korn – detta är bokens budskap.

Det skulle dock förvåna om Service uppnådde sitt syfte. Biografin är ingen bra biografi och den är knappast något litterärt mästerverk. Jämfört med Deuschers trilogi är den som en stenöken där läsaren förgäves letar efter svalkande vattenhål. Det finns några sådana, men de är inte många.

Den som vill läsa en biografi om Trotskijs liv och verksamhet gör klokt i att läsa Deuschers klassiska biografi och, hoppas vi snart, Broués biografi.² De reser sig båda skyhögt över Services undermåliga produkt.

Lästips:

För en annan Service-recension, se Tariq Ali: [Recension av två Trotskijbiografier](#)

Services arbete har vissa likheter med den ryske generalen/historikern Volkogonovs Trotskij-biografi, som utsätts för kraftig kritik av historikerna Pierre Broué och Aleksandr Pantsov i [Öppet brev till general D. A. Volkogonov](#)

² Denna Trotskij-biografi kommer ut senare i vår (2011) på Carlsons bokförlag. – Red